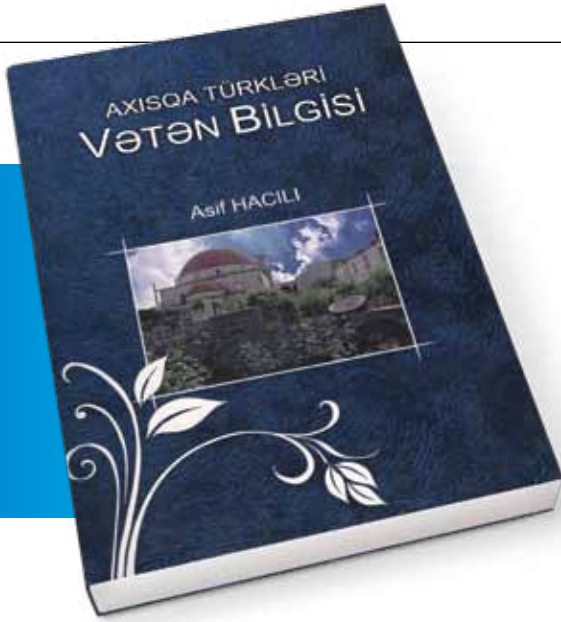

“AHISKA TÜRKLERİ VETEN BİLGİSİ”

 Yunus ZEYREK

Dergimizin yazarlarından Prof. Dr. Asif Hacılı, uzun zamandan beri Ahıska Türklerinin kültür varlığı üzerinde çalışmaktadır. *Geribem Bu Vetende-Ahıska Türklerinin Etnik Medeniyeti* adlı kitabı, 1992’de Bakü’de basılmış, onu *Ahıska Türk Folkloru* takip etmişti.

Şimdi elimizde Hacılı’nın yeni bir kitabı var: **Ahıska Türkleri Veten Bilgisi.***

Büyük boy, 584 sayfadan meydana gelen kitap, Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Kitapta önsözden sonra başlıca şu bölümler yer almaktadır: Tarih, coğrafya, maddî medeniyet, toplum hayatı, maneviyat, halk sanatı.

Tarih bölümünde *Avrasya’da ve Kafkasya’da Türklüğün tarihinden* başlığını taşıyan sayfalarda (s. 6-87), muhtelif tarih kaynakları meyanında bilhassa İskit, Hun ve Sabir gibi Türk kavimlerinin bölgedeki rolüne işaret edilmiştir. *Atabeylik ve Paşalık* başlığı altında, yine kaynaklar ışığında Ahıska Türklerinin etnik menşei, *Kıpçak* ve *Buntürk* meselesi ele alınmıştır. Bu bölümde Kafkasya’da Osmanlı fetihlerine işaret edilmiş ve Osmanlı ordusunun Gürcistan Seferiyle (1578) Ahıska bölgesinin Osmanlı’ya katılması anlatılmış. Osmanlı devrinde teşekkül ettirilen Ahıska merkezli Çıldır Eyaleti’nden ve bu eyaletin yönetiminden bahsedilmiştir.

250 yıl Osmanlı Devleti’nin bir eyaleti olan Ahıska ve çevresinin 1828 yılında Ruslar tarafından işgali, *sukut* başlığı altında hikâye edilmiş. Bu sırada Rusların Ahıska’daki Ahmediye Camii-Medresesinin kütüphanesini yağmalamasına da yer verilmiş. *Uyanış* başlığı altında, XX. yüzyıl başlarında maarif faaliyeti, aydınlar, millî teşkilâtlanma ve Kars İslâm Şurası’na katılma safhaları anlatılmış. Bu bahislerde Hacılı’nın Türkiye’de çıkan neşriyatı da takip ettiği ve lâıyıklıla istifade ettiği dikkati çekiyor.

Çarlığın son zamanları, bölgede baş gösteren Ermeni fesadı, komünist rejimin gelmesi, bölgenin demografik yapısı da bu bölümde ele alınan hususlardan...

Hacılı, 1944 yılı faciasını *Sürgün* başlığı altında anlatıyor ve bu felâketi yaşayanların ağzından hikâyeler naklediyor. Yalnız burada bir husus var ki, Gürcistan için daima utanma vesilesi olacak türdendir: “*Sürgün arefesinde Türkler arasında tahkir edici tebligat yapılıyor. Onlara Gürcü olmayı kabul ettirmek için çaba sarf ediliyor. Lakin Gürcü kaynaklarında da gösterildiği gibi, ahali böyle aşağılayıcı teklifleri kesin bir dille reddederek hepsi Türk olduğunu söylüyor.*”

Hacılı, kitabının tarih bölümünün son kısmında sürgün ahalinin ileri gelenlerinin 1956 yılından itibaren vatana dönüş çabalarına yer vermiş. *Yurda dönüş mücadelesi* başlığı ile bu mücadelenin kahramanlarını ve faaliyetlerini, bu arada Orta Asya ülkelerinden 1958’de Azerbaycan’a gelişlerini de anlatmış. Ahıska Türklerinin unutmadığı ve minnetle hatırladığı bir husus var ki buna Hacılı da işaret etmiş: 1973’te Ahıskalıların yaşadığı yerleri ziyaret eden zamanın Azerbaycan lideri Haydar Aliyev, onlara yüksek tahsil yolunu açmıştır.

Söz konusu kitabın tarih bahsi, şu konuları ele almış: 1989 yılında Özbekistan’da başlayan ve bir yıldan fazla süren Fergana hadiseleri, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Ahıskalıların çeşitli ülkelere, bilhassa Türkiye’ye göç etmesi, Gürcistan’ın tutumu ve dönüşle ilgili çıkan kanun...

Kitabın **coğrafya** bölümü (s. 90-111), *Ahıska mahalının sınırları ve arazisi, tabii şartlar ve iklim, yaşayış meskenleri, Ahıska mahalının iç dünyası, muhtle alakalar* gibi alt başlıkları görüyoruz. Bu bölümde Ahıska bölgesinin

* Asif Hacılı, *Axisqa Türkleri Veten Bilgisi*, İstanbul, 2009.

dağları, dereleri, gölleri, yaylaları ve pınarlarının halkın folkloruna, edebî varlığına kısacası bütün benliğine nasıl yerleştiğini, verilen örneklerden görüyoruz.

*Garibem bu vetende
Garip kuşlar ötende
Gövlüm gögerçin oldi
Durmiyer yad vetende.*

Kitabın üçüncü bölümü **maddî medeniyet** başlığını taşıyor (s. 114-127). Bu bölümde başlıca alt başlıklar şunlardır: *Ekincilik, bostancılık, bağcılık, maldarlık, balıkçılık, sanatkârlık, sanayi ve ticaret, ev, mutfak, giyim*. Ahıska Türklerinin çalışkanlığı, tarım ve hayvancılıktaki başarıları, yetiştirdikleri ürünler, kullandıkları alet edavat, ev ve mutfak kültürü, ayrıntılı olarak verilmiştir.

Toplum hayatı bölümünde (s. 130-163) aile, nesil, el, toy merasimi, bayramlar ve dinî merasimler, eğlenceler, yas merasimleri gibi alt başlıklar görüyoruz. Aile hayatı, köylerde sülâle adları, evlenme-düğün gelenekleri, dinî hayat, ölüm gibi sosyal hadiseler anlatılmış, bazen de bunlarla ilgili halk edebiyatı parçaları verilmiştir. Ramazan, mevlit, namaz ve nasihat destanları çalışmanın ilmî vasfını bozmuyor.

Manevivat bölümünde (s. 166-184), manevî değerler ve ahlâk, etiket, tapınçlar, inanışlar, halk tababeti, takvim ve ölçüler gibi başlıklar altında birtakım folklor değerleri hakkında örnekli bilgiler var. Halk arasında kullanılan lâkaplar, akrabalık terimleri, yeminler ve beddualar hakkında açıklama ve örnekler verilmiş. Halk inançları, batıl inançlar, halk sağlığı ile ilgili inanma ve ilâçlar, takvim ve ölçülerle ilgili terimler...

Burada şu hususa dikkat çekmek isteriz ki Ahıska halkının kültürel değerleri, Ardahan, Artvin ve Erzurum yörelerinde de aynı şekilde yaşamaktadır. Bu da Ahıskalıların sahip olduğu kültür atlasının alanı hakkında sağlam fikirler vermesi bakımından önemlidir.

Halk Sanatı bölümü (s. 186-572), kitabın asıl ağırlık kısmını teşkil etmektedir. *Atasözleri* başlığı altında, Ahıskalılar arasında yaşayan 728 atasözü derlenerek buraya kaydedilmiştir. Dualar başlığı altında sofraya, nazar, baş ağrısı, göz ağrısı, sancı, kurt ağızı bağlama vs. dualarından örnekler verilmiş. Rivayet ve nağil bahsinde de 16 masal örneği yer almaktadır. Çocuk folkloru da ihmal edilmemiş; ninni, okşama, oyun, sınama, şaşırtma, herslatma, bulmaca örnekleri verilmiştir. Maniler kısmında 754 örnek derlenmiş. Latifeler başlığı altında halk fıkralarından örnekler görüyoruz. Ahıska

Türkleri arasında derlenen türkülerden 38 örnek alınmış. Bunların arasında Türkiye’de hemen her yerde rastlanan türküler de var.

Âşık **yaratıcılığı** bölümünde Aslı ile Kerem, Âşık Garip, Kurbanî, Yusuf ve Züleyha, Yaralı Mahmut, Letifşah, Şah İsmail vs. gibi halk destanlarından bahisler ve örnek parçalar var. Yunus Emre, Karacaoğlan, Sümmani, Güllali, Posxovlu Âşık Üzeyir Fakirî, Hasta Hasan, Ömerî, Zülâlî, Şenlik, Huzurî vs. gibi halk şairlerinden örnek manzumeler verilmiş. Ahıskalı Molla Muhammed Sefilî ile ilgili özel bir başlık görüyoruz. Burada onun hayatından bahsedilmiş, 1937 yılında din adamlarının uğradığı yok etme akıbetinden kurtulamadığı ifade edilmiş ve şiirlerinden örnekler sunulmuştur.

Yine bu bölümde Ahıska Türkleri arasında yetişmiş günümüz halk şairleri ve şiirlerinden örnekler var. Bu bölümde bu satırların yazarından da bahisle iki şiiri alınmıştır.

Kitabın son sayfalarında *söyleyiciler hakkında malûmat* başlığı altında kendilerinden derleme yapılan 76 şahsın isim, doğum yılı ve hangi konuda yaralanıldığı belirtilmiş. *Toplayıcılar hakkında malûmat* başlığı altında da kitapta yer alan derlemeleri yapan şahısların biyografileri verilmiştir. Burada müellifin kendisi başta olmak üzere Cabir Halidoğlu, Hacer Dedeyeva, Tahircan Kukulov ve Aydın Poladoğlu’nun adlarını görüyoruz. En sonda da *içindekiler* kısmı yer almış.

Sonuç: Yirmi seneden beri bilhassa Azerbaycan’da yaşayan Ahıska Türkleri arasında derleme, araştırma ve inceleme çalışmaları yapan Prof. Hacılı, denilebilir ki bu sahada en olgun çalışmasını vermiştir. Hacılı’nın çalışması, bu bölgenin dil ve kültürü üzerinde çalışacaklar için çok güzel bir kaynak teşkil etmektedir. Yalnız bazı mahallî söz varlığının yazıya geçirilmesinde Azerbaycan Türkçesi ile Ahıska ağzının birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Bu tür çalışmalarda mahallî özellikler önemlidir. Bu eserden yararlananların hata yapmalarına yol açmamak için bu hususa da dikkat edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Kitabın içinde söz edilmiş olsa da gözümüz bir kaynaklar sayfası aradı.

Ahıska Türkleri Veten Bilgisi, Ahıska bölgesi ve buranın tarihî ahali olan Ahıska Türkleri ile ilgili hemen her konuda zengin malzemenin yer aldığı başarılı bir çalışmadır. Bu çalışmanın Türkiye Türkçesiyle de basılmasını dileriz. Bu sahada yorulmak bilmeyen gayretinden dolayı Hacılı’yı tebrik eder, yeni çalışmalarını beklediğimizi belirtmek isteriz.